

### 3.4. Контрастлар қонуни.

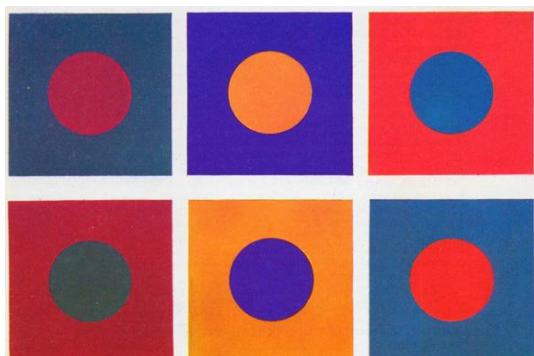
Контрастлар (зидликлар) тушунчаси ҳаётимизнинг деярлик ҳар қадамида учрайдиган ҳодиса. Бу тушунча икки ҳолатнинг қарама-қаршилигидан яъни тун ва кундуз, ёз ва қиш, яхши-ёмон, катта-кичик, иссиқ-совуқ, ўткир-ўтмас, юмшоқ-қаттиқ, аччиқ-чучук, калта-узун, кулги-қайғу, оқ-қора, қизил-яшил ва бошқалар ҳар доим ёнма-ён бўлганда бир бутун контрастликни ҳосил қилади.

Ана шу зиддиятлар асосида тузилган нақш, тасвирий асар, шакллар; жозибали, таъсирчан, эсда қоларлидир.

Агар бир хил шаклни турна қатор қилиб жойлаштириб чиқсак анча зерикарли композиция, аксинча бир шаклни ёнига бошқа иккинчи турдаги шаклни қўйиб жойлаштирсак албатта қизиқарли композиция ҳосил қилишимиз мумкин.

Тубандаги нақшларга назар солсак ҳар хил калта, узун, эгри, катта ва кичик шакллардан тузилганлигини кўриш мумкин. Ранг беришда ҳам оч ва тўқ, иссиқ ва совуқ ранглар ёнма-ёнлиги нақшнинг чиройли, жозибали чиқишига ёрдам берганини кўрамиз. (12 а, б – расмларга қаранг).

Контрастли композициядан рассом, ҳайкалтарош, архитекторлар кенг фойдаланадиган (восита) усулидир.



12 а - расм. Ранглар  
контрасти.

Кўп асрлик санъат тарихида контраст мавзули асарнинг турига қараб ҳар хил кўринишларда муаллифлар томонидан ишлатилиб келинди. Бу муаллифнинг билимига ва характериға ҳам боғлиқ. Дунё меъморчилигида контраст муҳим рол ўйнаб келган.

Рангтасвирда эса ёруғ (ёркин) ранглар ва қуюқ тўқ-қорамтир ранглар контрастида шунингдек, образлар контрастида кўриш мумкин<sup>1</sup>.

Контрастдан фойдаланиш—бу композицияда ички курашни ҳосил қилиш, жонлантириш ва қарама-қаршилиқлар гармониясини ҳосил қилишдан иборат.

Контраст ҳар қандай шаклни жонлантиради, аммо контраст гармония учун тўла қафолат бермайди. Мақсадга эришиш учун композиция шаклларга, мутаносибликни ҳосил қилиб, боғлаб яхлитликни таъминлаши зарур. Контраст рангларни меъёри билан ишлатилса рангтасирни мувоффақиятли чиқишини қафолатлайди.

Контрастдан тўғри фойдаланиб яратилган асар томошабин хотирасида узоқ сақланиб қолади. Асарнинг яхши чиқиши учун контрастдан меъёри билан ишлатилгани маъқул, акс ҳолда кутилган натижага эриша олмаслик мумкин. Композицияда контраст нюанс билан узвий боғлиқдир. Шакллар контрастида уларнинг нисбати, яъни бир-бирига муносабати ва бошқа шакллар билан боғланиши нюанс орқали амалга оширилади. Нюанс ранг контрастга нисбатан аксинчадир, яъни юмшатиш, ранг нисбатлигини меъёрида ҳал қилишга ёрдам берувчи ҳисобланади.

Дастгоҳли рангтасвирда картина композициясининг тузилишида шаклларни таққослаш ва контраст ранглар муҳим рол ўйнайди. Композиция тузилишида шакллар рангини таққослаш рангтасвирни ифодалилигини янада оширади.

Талаба одам бошини рангтасвирда ишлаб асар яратар экан, унинг кўз олдида чехра ва характер ҳолати намоён бўлиши лозим.

---

<sup>1</sup> Р.Худайберганов. «Рангшунослик ва композиция асослари». “Чўлпон” нашр. Тошкент. 2019.

Рангтасвирчи рассом ўз рангтасвир ҳақида ўйлар экан, қайси тамонини ривожлантириш ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлиши керак. Масалан, В.Суриковнинг «Бояр аёл Морозова» картинасидаги кулминацияси пойтахтни тарк этаётган бояр аёли, унинг тарафдорларининг кузатиб қолиши билан боғлиқ сахна орқали тасвирланган. Унинг ҳаёти билан боғлиқ равишда диннинг тарихий бўлиниши тасвирланган. Қатор турган кишиларнинг юзида акс этган ҳолатлар, ҳақиқатан тарихий бир воқеа эканлигига гувоҳ бўламиз. (13 а – расм).

Асарда драматик ҳаракатнинг, воқеликнинг асоси – бу қарама-қаршилик.



12 б - расм. В.Суриковнинг «Бояр аёл Морозова» картинасида гоя контрасти.

Бундай контрастлар картинада ранг ва шакллар орқали акс эттирилади. Масалан, дастгоҳли рангтасвирдаги Рембранднинг «Адашган ўғил» асари ранг ва тус контрасти асосига қурилган.

Рангтасвирнинг шакл ритмларида ва бўёқларида контрастлар катта аҳамиятга эга бўлиб, асарнинг ҳаётий чиқишига катта ёрдам беради.

Рангтасвир асари – бу санъат инсоннинг онгига, қалбига ўз таъсирини ўтказди. Рассомлар асар яратар экан инсонни ўйлашга, руҳланишга, ҳаёжонланишга, фикрлашга ундайди.

Леонардо да Винчи ўзининг “Рангтасвир ҳақида трактат” китобида характер контрастлари, фактура, ашёлар ва бошқалар контрастининг муҳимлиги ҳақида таъкидлаган. Шакллар, воқеалар қарама-қаршиликлар билан биргаликда кўрсатилиши томошабинни идрок қилишида контрастлар вазифаси буюк. Инсон теваарак атрфдаги нарсаларни аввалом бор уларнинг силуэтини контрастларда идрок этади. Тасвирий санъатда катта аҳамиятга эга бўлган таниш қоматларни, шаклларни биз узоқ масофадан силуэти орқали таниймиз. Одам нарсаларни шакллари фақат ёруғлик ва соя контрасти орқали идрок қилади.

Дастгоҳли рангтасвир асарида ҳам композиция контрастлар асосида курилади. Бунда контрастлар катталиги муҳим рол ўйнайди. (*12 а,б - расм*).

Шундай қилиб композицияда контрастлар роли универсал бўлиб улар композициянинг жами элементларига таълуқли ҳисобланиб, конструктив ғоя характерида бошлаб сюжет курилишида катта рол ўйнайди.

**Таянч иборалар:** Дастгоҳли рангтасвир, композиция, яхлитлик, контраст, ранг, реалистик санъат, одам боши, чехра, тасвир, реализм, нисбат, элемент.

### **Саволлар:**

- 1. Рангтасвирда контраст нима?*
- 2. Рангтасвирда контраст нима учун керак?*
- 3. Рангтасвирда нюанс нима?*
- 4. Рангтасвирда нурсоя нима?*
- 5. Дастгоҳли рангтасвир композицияси қандай?*
- 6. Рангтасвирда контраст нима беради?*
- 7. Рангтасвирда контрастлар қонуни нима?*
- 8. Контраст ранглар қайсилар?*